

UOT 82.0; 82.09

KLASSİK EPİK ƏNƏNƏ VƏ DASTAN YARADICILIĞI

ALMARA VƏZİR QIZI NƏBİYEVA

*Bakı Dövlət Universiteti**almaranabiyeva@bsu.edu.az*

Klassik epik ənənə bütün aspektləri ilə təhlili tarixi-mədəni prosesin ümumi axarı haqqında dolğun təsəvvür formalaşdırır. Mifdən eposa, eposdan dastanla, eləcə də yazılı ədəbiyyat xəttində olanların əhatələdiyi məzmun həm də etnosun mədəniyyət intelleksiyasını özündə əks etdirmək gücü ilə nəzər-diqqəti cəlb edir. “Kitabi-Dədə Qorqud”, “Koroğlu”, “Qaçaq Nəbi”, “Qaçaq Kərəm”, “Qandal Nağı” və s. kimi qəhrəmanlıq abidələri etnik dünyagörüşü, dövlətçilik təsəvvürlərini, əxlaq və mədəniyyət törələrini, məişətini və s. incəlikləri ilə dastan biçimində bir forma olaraq gələcəyə daşımaq amalına köklənmişdir. “Qərib və Şahsənəm”, “Əsli və Kərəm”, “Seydi və Pəri”, “Şah İsmayıl”, Tahir və Zöhrə”, “Qurbani”, “Abbas və Gülgəz”, “Valeh və Zərnigar”, “Aşıq və Yaxşı” və s. kimi örnəklər də bu sıradadır. Lokal və milli səviyyəsi ilə səciyyəli olan bu dastan örnəkləri həm də yazılı ədəbiyyat xəttində epik ənənədə bir-birinə kifayət qədər güclü şəkildə bağlanır. “Xəmsə”, “Dastani-Əhməd Harami”, “Qisseyi-Yusif”, “Fərhadnamə”, “Mehr və Müştəri”, “Bəxtiyar-namə” və s. kimi mükəmməl sənət abidələri bu axarın möhtəşəmliyini özündə ehtiva edir. Bütün bunlar klassik ənənə və dastan yaradıcılığı timsalında ciddi bir mükəmməlliklə müəyyənləşir.

Açar sözlər: epik ənənə, epos, dastan, epik təhkiyə, “Kitabi-Dədə Qorqud”, “Koroğlu”, dastan formulları, klassik ədəbiyyat və s.

Giriş. Epik ənənə öz tarixi kökləri və müəyyənləşdirdiyi təsəvvürlə bütünlükdə etnosun bədii-estetik intelleksiyasını ortaya qoymaq baxımından ən möhtəşəm qaynaqdır. Türk xalqlarının, eləcə də dünya mədəniyyətinin şedevr ədəbiyyat nümunələri məhz bu möhtəşəmliyin sayəsində əsrlərdən-əsrlərə, nəsillərdən- nəsillərə yaddaş və mədəniyyət örnəyi olaraq günümüze qədər daşınıb gəlmişdir. Ümumiyyətlə, xalqın zəngin yaradıcılığı – atalar sözləri, məsəl, mif, əfsanə rəvayət, nağıl, dastan və s. kimi rəngarəng və çeşidli nümunələr bir mənəviyyat, ədəbiyyat hadisəsi olaraq yüz illər boyu etnosun zövqünü, münasibət və təsəvvürlər sistemini, dünyagörüşünü formalaşdırmışdır. “Kitabi-Dədə Qorqud”, “Oğuz Kağan”, “Bozqurd”, “Ərqənəkön”, “Koblandıbatır”, “Manas”, “Alpamış”, “Çorabatır”, “Koroğlu”, “Qaçaq Nəbi” və s. kimi tarixin ayrı-ayrı səhifələrinə səpələnmiş abidələr xalqın canlı dərslərdir.

və mənəviyyat toplusu kimi yüz illər boyunca gəlinən yola işıq tutmuşdur.

Epik ənənə. Epik ənənənin zənginliyində mühüm istiqamətlərdən biri məhz yazılı ədəbiyyat müstəvisində olanlara bağlanır və son dərəcədə mükəmməl faktura ilə səciyyələnir. Azərbaycan ədəbiyyatının yazılı qolunda özünü bütün aspektləri ilə ortaya qoyan epik ənənə X.Şirvani, N.Gəncəvi, Qul Əli, A.Ərdəbili, Ə.Təbrizi, Ş.Q.Ənvar, Ş.İ.Xətai, M.Füzuli, Fədai, Məsihi, M.V.Vidadi, A.Ş.Şirvani, Ş.Şirvani, M.Şirvani və s. simaların timsalında kifayət qədər mükəmməl təsəvvürlə müəyyənləşir. N.Gəncəvinin Şərq və dünya ədəbiyyatı səviyyəsində “Xəmsə”sinin yaratdığı təsəvvür bu gün də öz orijinallığını, mükəmməlliyini və ənənənin nə qədər güclü tarixi qaynaqlara bağlı olması təsəvvürünü formalaşdırır. Göründüyü kimi, epik təsəvvür yaddaş, etnos hadisəsi olmaqla, həm də etnik düşüncənin bütövlüyünün nümunəsi olmaq gücü ilə nəzər-diqqəti cəlb edir. “Qədim dövrlərdə Azərbaycanda mövcud olmuş müxtəlif mənşəli ideyalar, dünyagörüşləri və s. də formalaşmaqda, daha doğrusu, diferensiallaşmaqda Azərbaycan ədəbiyyatına təsir göstərirdi. Lakin bu təsiredici gücə malik deyildi. Azərbaycan ədəbiyyatının ilk möhtəşəm sözü olan “Dədə Qorqud” eposunda həmin ideyaların, dünyagörüşlərinin və s. izləri bu və ya digər dərəcədə özünü hiss etdirərdi.

“Kitabi-Dədə Qorqud” israrla göstərir ki, o, ideya-məzmunca tədricən sıxılmış, Azərbaycan coğrafiyasına, ictimai-siyasi, mənəvi ideoloji maraqlarına uyğunlaşdırılmışdır. Və biz Azərbaycan ədəbiyyatı tarixini bir daha ona görə Dədə Qorqud eposundan başlamalıyıq ki, həmin abidə Azərbaycan ədəbiyyatının bünövrəsində çox möhkəm dayanır, onun “tarixəqədərki” dövrünə düzgün işıq salır” [4, 4]. “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarının, eləcə də epik ənənənin yazılı qanadında olan şedevrlərin sərgilədiyi təsəvvür tarixi-mədəni xronikanın əvvəlki dövrləri haqqında da güclü ehtimal ortaya qoymaq düşüncəsi ilə faktlaşır. Çünki “Kitabi-Dədə Qorqud”, “Xəmsə” və “Dastani-Əhməd Harami” özlüyündə etnik şüurun tarixi gələcəyini, etnokulturoloji mədəniyyətin daha dərinliklərə işıq tuta biləcək imkanlılığını bir daha açıqlamağa şərait yaradır. Çünki bunların tipoloji aspektdə ortaya qoyduğu müəyyənlik bütünlükdə sonrakı çağların axarını və ana qaynağın möhkəm təməl üzərində nə qədər dinamik mənzərə ilə təcəssüm olunduğunu düşünməyə əsas verir.

Qəhrəmanlıq dastanları. Qəhrəmanlıq axarında ortaya çıxan “Koroğlu”, “Qara Məlik”, “Qaçaq Nəbi”, “Qandal Nağı”, “Qaçaq Kərəm”, “Qara Tanrıverdi”, “Səməd bəy”, “Qaçaq İsxan”, “Qaçaq İsmayıl”, “Molla Nur”, “Dəli Alı” və s. kimi dastan nümunələri epik ənənənin iyirminci yüzilliyin ilk yarısına qədərki və günümüzdə olan ümumi mənzərəni aydınlaşdırır. Buraya söyləyicilik sənəti və ondan gələn ənənənin spesifikasını, daha doğrusu, dastan söyləyici məsələsini də əlavə etdikdə daha tipik bir ənənə özünəməxsusluqları ilə qarşılaşırıq. Bu möhtəşəm mədəniyyət nümunələrinin sərgilədiyi mənzərə xronikal xarakteri ilə söyləyici (ozan-aşıq) auditoriyasında özlüyündə ciddi bir sənət şəcərəsini formalaşdırmışdır. Ustad-şagird ənənəsi timsalında səciyyələnən bu mədəniyyət tipi tarixin çox dərinliklərindən Dədə Qorqud söyləmə-

lərindən üzü bəri gələn mədəni axarda ustad aşığılar timsalında mükəmməl bir forma ilə faktlaşır. Burada əlbəttə auditoriyanın ehtiyaclarından tutmuş, əhvalatın çatdırılması və auditoriyanın əla alınmasına, əlavə haşiyələrin söyləyici bacarığına hesablanmasına qədər geniş bir mənzərə sərgilənir.

Məhəbbət dastanları. Məsələ təkcə qəhrəmanlıq dastanları səviyyəsində olanlarla məhdudlaşmır. Onun digər bir axarını məhəbbət dastanları adı ilə təhlilə gətirdiyimiz möhtəşəm dastan şedevrləri təşkil edir. “Yetim Aydın”, “Aşiq Qərib”, “Əsli və Kərəm”, “Əmrah”, “Seydi və Pəri”, “Novruz və Qəndab”, “Tahir və Zöhrə”, “Qurbani”, “Şah İsmayıl və Taclı bəyim”, “Abbas və Gülgöz”, “Xəstə Qasım və Mələksima”, “Valeh və Zərnigar”, “Məsum və Diləfruz”, “Taleh və Həqiqət”, “Avdı və Mehriban”, “Qul Mahmud”, “Səlim şah”, “Şahzadə Bəhram”, “Şəmsir və Sənubər”, “Bəhmən və Humay”, “Fərhad və Şirin”, “Alıxan və Pərixanım”, “Mügüm şah”, “Abdulla və Cahan”, “Leyli və Məcnun”, “Səyyad və Səadət”, “Məhəmməd və Güləndam” [1, 2] və s. Dastan örnəkləri klassik epik ənənənin genoloji məzmununu və onun tarixi-mədəni axarda formalaşmış sistemini aşkarlamaq və geniş kontekstdə təhlilə gətirmək və gətirə bilmək üçün gərəkli material verir. Ustadnamədən duvaqqapmaya (və yaxud da cahannaməyə), buta vermədən epik qəhrəmanın keçdiyi sınaq mərhələlərinə, nəsr və nəzm növbələşməsinə, sənətkar söyləyiciliyinə və sairəyə qədər sıralanan müəyyənləşmiş təhkiyə sistemi (buraya saz havaları da əlavə olunur) xalqın tarixi-mədəni axarda formalaşmış yaradıcılıq təsəvvürlərini, dünyagörüşünü, məişətini, istək və arzularını, apardığı mücadiləni və onların bir bütöv olaraq epik sahədə nə qədər mükəmməl sistemə oturuşduğunu aydınlaşdırır. Mifdən eposa, eposdan dastana gələn tarixi proses həm də öz bətnində birinin digərini ehtiva etməsi gücü və istəyi ilə uğur qazanır. “Kitabi-Dədə Qorqud”[9], “Koroğlu” [10] kimi möhtəşəm epos təsəvvürünə köklənən Azərbaycan milli təfəkkürü həm də tarix, mədəniyyət, dünyagörüş səviyyəsində böyük bir zənginliyi özündə ehtiva edir. Məlum olduğu kimi, “dastan – türk epik ənənəsi ilkin ibtidai çağlardan orta yüzilliklərə qədər poetik düşüncə və bədii təxəyyülün bütün gücü ilə türk mənəvi-mədəni sisteminin, atlı həyat tərzindən doğan etnik yaşam biçiminin, bahadırlıq, cəngavərlik duyğusunun yaşaması missiyasına xidmət etmişdir. Epik ənənə ağızlarda “boy” və “oğuznamə” adı altında daşınmışdır” [11, 81]. Ona görə də Azərbaycan epik mühitinin ehtiva etdiyi bütün elementlər, həm də bütünlükdə türk xalqlarını, onların həyat mücadiləsini, istək və arzularını, cəhanşümul dövlət təsəvvürlərini, dünyaya gətirmək istədikləri kutsal nizamı və s. dəyərləri əhatələmək gücü ilə müəyyənləşir.

Dastanların məzmun və janr imkanları. Dastanın bir forma olaraq sərgilədiyi məzmun və janr imkanları bütünlükdə etnosu ifadə edə bilmək gücü ilə nəzər-diqqəti cəlb edir. “Kitabi-Dədə Qorqud”, “Koroğlu” kimi ədəbiyyat abidələrinin müxtəlif aspektlərdə əhatələdiyi təsəvvür bütünlükdə xalq anlamında nə varsa hamısını özündə ümumiləşdirə bilmək gücü ilə böyük dəyər qazanır. Məhz bu səbəbdən də iki yüz ildən çoxdur ki, bu abidələr müxtəlif elm, ədəbiyyat nümayəndələri tərəfindən yazılır, təhlilə gətirilir, çeşidli araşdırmaların

problemi kimi nə qədər fikir və mülahizələr yürüdülsə də, yenə sözə ehtiyac doğurur. Folklorşünaslar, etnoqraflar, musiqişünaslar, tarixçilər, coğrafiyaşünaslar, dilçilər və s. sahə mütəxəssislərinin təhlilləri üçün epik ənənənin bu möhtəşəm şedevrləri ən etibarlı qaynaq olaraq nəzər-diqqəti cəlb edir. Bunlar bir istiqamətdə etnosun epik ənənəyə sədaqətliliyini və onun ənənəyə köklənmə gücünü bir kutsallıq olaraq ortaya qoyur. “Dastanşünaslıqda belə bir fikir var ki, qəhrəmanlıq dastanı xalqın tarixinin şifahi dərslidir. “Dədə Qorqud” qəhrəmanlıq dastanıdır. Ancaq o, Şumer dastanları kimi, bizə tarixin dərinliyindən yazılı şəkildə kitab halında gəlib çatmışdır. Onu Drezden kitabxanasında qeydə alan müdrik kitabxanaçı da məhz kitab kimi də siyahıya salmışdır. “Kitabi-Dədəm Qorqud əla lisani-taifeyi oğuzan”. Doğrudan da, əlimizdə olan “Dədə Qorqud” kitabdır. Və Azərbaycanın uzaq və ilk orta əsrlər keçmiş tarixi-xronoloji və mənəvi-etnik bütövlüyü ilə bu kitabda əks olunur. Burada Azərbaycanın sənədlərdə təsdiq olunmuş tarixi coğrafiyası var (hələ bir çox hallarda dastanlardakı hadisələr yazılı sənədləri daha etibarlı edir), Azərbaycanın milli-etnik mənşəyi oğuz-qıpçaq köklü göstərilir, əski xaqan və şah idarə üsulundan ibarət qədim türk dövlət quruculuğu əks etdirilir, ordu quruluşu və hərbi döyüş sistemi, sərhəd qoruculuq institutu haqqında bilgi verilir, ailə-əxlaq-tərbiyə mənzərəsi canlandırılır, ölkənin demokratik vəziyyəti ilə bağlı dövlət qayğısından danışılır, dövlətin insan şəxsiyyətini qiymətləndirməsindən söz açılır, dilimizin bu günkü əsas lüğət fondu və qrammatik quruluşu ilə tarixin çox dərinliyinə getdiyi təsdiqlənir və s.” [8, 3]. Doğrudan da, “Kitabi-Dədə Qorqud” epos təfəkkürünün əhatələdiyi imkanlılıqda şifahi epik ənənə ilə yazılı epik ənənəni bir bütöv olaraq özündə ehtiva edə bilmək gücü ilə səciyyələnilir. Sonrakı ənənənin tarixi dinamikası, paradigmatik mənzərəsi və funksional xarakteri müxtəlif səviyyədə örnək olaraq nümunə statusu qazanır.

Epik ənənə və dastan yaradıcılığı probleminə araşdırılmalı məsələlərdən birisi mahiyyətin aydınlığı kontekstində lokal və milli səviyyənin (buraya ümumtürk xalqları səviyyəsini də əlavə etmək olar) təhlilə gətirilməsidir. Son dövrlər Azərbaycan folklorşünaslığında region folklorunun toplanması, nəşri, tədqiqi baxımından gərəkli işlər görülməkdədir. Dərbənd, Göyçə, Borçalı, Şirvan, Muğan, Təbriz, Savə, Ağbaba, İrəvan folklor mühiti ilə bağlı serial antologiyaların nəşri bunun bariz göstəricisidir. Qarabağ folklor mühiti ilə bağlı hazırlanmış möhtəşəm layihələrin həyata keçirilməsi və cildliklərin nəşri də bu sıradadır. Bütün bunlar etnosun özünüdərk və imperiyanın çöküşündən sonra milli-mənəvi mədəniyyətə həssaslığının göstəricisidir. Zəngin folklor örnəkləri – atalar sözü, məsəl, tapmaca, layla, əzizləmə, bayatı, mahnı, əfsanə, mif, rəvayət, nağıl, dastan, mərasim folkloru və s. kimi geniş şəbəkəli mədəni sərvət xalqın ilkin təsəvvürlərindən günümüzə qədərki yoluna işıq tuta bilməsi gücü ilə səciyyələnilir. Ona görə də onların müxtəlif səviyyələrdə (lokal və milli (Azərbaycan) təhlilə gətirilməsi tipoloji yanaşmalar üçün əsaslı faktura ilə xarakterizə olunur. Epik ənənənin ən möhtəşəm qaynaqlarından olan dastan yaradıcılığının üfqi və şaquli kontekstdə təhlilə gətirilməsi son dərəcədə

zəngin mədəniyyətlə səciyyələnən Qarabağ folklor mühitinin stixial xarakterini aydınlaşdırmaq üçün də əsaslı material verir. Ümumiyyətlə, “türkdilli xalqlarda dastan yaradıcılığının qədim və zəngin ənənələri olmuşdur” [6, 310]. Doğrudan da, müxtəlif çeşidli dastan abidələri tarix və mədəniyyət anlamında əski çağların bədii düşüncəsini formalaşdırmaq və etnosun qarşılaşdığı hadisələrin, yaşadığı tarixin nələrlə səciyyələndiyini aydınlaşdırmaq məramı ilə həmişə elmi-nəzəri fikrin diqqətini özünə cəlb etmişdir.

Azıx mağarasının (azıxantropun) sərgilədiyi təsəvvür, neandertal insana məxsus tapıntılar şələqədərki, şel və aşel (aşağı paleolit), eləcə də orta paleolit (müstyə) dövrünə aid faktlar tarixi-mədəni axarın hansı müstəvidə getdiyini və bəşər sivilizasiyasında Qarabağın, bütövlükdə Azərbaycanın necə bir faktura ilə səciyyələndiyini aydınlaşdırmaq baxımından ciddi material verir. Buraya Quruçay mədəniyyətini, Aveydağ və Damcılı mağaralarının, eləcə də Qobustan qayalarını əlavə etdikdə tarixin danışan dili olaraq nə qədər böyük zənginliyi (tarix və mədəniyyət baxımından) əhatələdiyi bütün aspektləri ilə ortada görünür. Yeddi yüz min illik tarixlə (və ondan əvvəl) müəyyənləşən odun əldə olunması və ona aid qalıqlar və tikili örnəkləri hamısı bəşər sivilisasiyanın ümumi axarını və Azərbaycan təmsalında hansı faktura ilə təmsil olunmasını aydınlaşdırır. “Kitabi-Dədə Qorqud”a gələn tarixi-mədəni axarın ümumi keçməkeşləri məhz tarixin daha dərinlərinə dayanan mədəniyyət mərhələlərinə də həssaslığı zəruri edir. Ona görə də epik ənənənin tarixi-mədəni axarı bədii-estetik düşüncənin mahiyyətini, etnoqrafik yaddaşı, məişət səviyyəsində bütün nə varsa hamısını əhatələmək məqsədi və funksiyası ilə möhtəşəmlik qazanır. “Alp-ər Tonqa”, “Oğuz Kağan”, “Bozqud”, “Manas”, “Şan qızı”, “Alpamiş”, “Kitabi-Dədə Qorqud”, “Kitabi-Battal Qazi”, “Maday Kara”, “Boz yigit”, “Çorabatır”, “Koroğlu” və s. kimi dastan ənənəsi özlüyündə epik düşüncənin yazılı qanadı ilə də bu və ya digər dərəcədə bağlantıda, əlaqələrdə görünür. Mətn tipi olaraq onların mahiyyətində özünü göstərən formullar bütünlükdə janr səviyyəsində qəlibləşmiş sistemin mövcudluğunu faktlaşdırmaqla ciddi önəm daşıyır. “Oğuznamə”lərin ortaya qoyduğu mənzərə də epik təhkiyənin tarixi axarında maraqlı təsəvvürlərlə müəyyənləşir.

Etnik mühit məsələsi dastançılıqda aydınlaşmalı məsələ olaraq folklor-şünasların həmişə nəzər diqqətini cəlb etmişdir. “Araşdırıcılar bu məsələyə dolayısı ilə münasibət bildirərək oğuzlardan bəhs edən məzmununa görə onları oğuz dastanları kimi qəbul edirlər. Oğuznamənin etnik mənsubiyyəti barədə əsas fikir də elə bundan ibarətdir. Oğuznamə barədə araşdırmalarda tez-tez qarşılaşdığımız “oğuz qəhrəmanlıq dastanları”, “oğuz dastanı”, “oğuz eposu” və s. kimi ifadələr bu görüşdən irəli gəlir” [7, 13]. “Oğuznamə”lərdən “Koroğlu”ya, “Qaçaq Nəbi” və s. bu silsilədən olan möhtəşəm dastan nümunələrinə, eləcə də digər xətdə “Xəmsə”dən “Dastani-Əhməd Harami”yə, “Şəhriyar”a gələn epik təhkiyə axarı bir-birindən yararlanma, birinin digərində ehtivası və əhatə gücü ilə təmsil olunması baxımından tipoloji təhlillərin sistemli aparılmasını bir tendensiya olaraq ortaya qoyur. “Məlum olduğu üzrə, klas-

siklərimiz bu sözü əhvalat, hekayə, macərə, tərifnamə, tərcümeyi-hal, hətta tarix mənalığında işlətməmişdir” [12, 57]. N.Gəncəvinin “köhnə dastanların qoca ustadı, öz hekayətinə belə başladı” [3, 97], “Dastani-Əhməd Harami”də “bu gün bu dastanı bünyad edəlim, haqqın qüdrətlərin biz yad edəlim” [5, 19] və s. kimi saysız-hesabsız örnəklər bu kontekstdə tarixi axarda epik ənənənin geniş funksional səciyyəsinə aydınlaşdırmaq üçün əsaslı mənbə rolunu oynayır. “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanların isə “Dədə Qorqud boy boyladı, söy söylədi, bu oğuznaməyi düzdü qoşdu” [9, 30] və s. Bütün bunlar klassik epik ənənə və dastan yaradıcılığı təmsalında tarixi-mədəni mənzərənin ümumi xəritəsi və günümüzdə qədərki dinamikasının səciyyəvi tipoloji məzmununu faktlaşdırmaqla, həm də onun əhatələdiyi funksional mahiyyəti aydınlaşdırır.

Nəticə. Şifahi epik ənənə ilə yazılı epik ənənə bu gün də qarşılıqlı əlaqədədir. Bu sepsifiklik dastan yaradıcılığında özünü daha dolğun göstərir. İşin elmi yeniliyi olaraq şifahi epik ənənə ilə yazılı epik ənənənin spesifik xüsusiyyətlərinin milli yaddaş sistemində tutduğu yer diqqətə çatdırılmışdır. Məqalədə gəlinən elmi-nəzəri, praktik nəticələr folklorşünaslığın müxtəlif problemləri ilə məşğul olan tədqiqatçılar, mütəxəssislər üçün faydalıdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan xalq dastanları. 2 cildə. c.1. Bakı: Azərənşr, 1961, 354 s.
2. Azərbaycan xalq dastanları. 2 cildə. c.2. Bakı: Azərənşr, 1961, 304 s.
3. Azərbaycan klassik ədəbiyyatı kitabxanası. Nizami Gəncəvi. Bakı: Elm, 1985, 640 s.
4. Cəfərov N. Klassiklərdən müasirlərə. Bakı: Çarşıoğlu, 2004, 272s.
5. Dastani-Əhməd Harami. Bakı: Şərqi-Qərb, 2004, 120 s.
6. Əfəndiyev P. Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı. Bakı: Maarif, 1992, 477 s.
7. Əsgər Ə. Oğuznamə yaradıcılığı. Bakı: Elm və təhsil, 2013, 340 s.
8. Hacıyev T. “Dədə Qorqud kitabı”: tariximizin ilk yazılı dərslisi. Bakı: Elm və təhsil, 2014, 344 s.
9. Kitabi-Dədə Qorqud. Bakı: Yazıçı, 1978, 184 s.
10. Koroğlu. Bakı: Azərb. SSR Elmlər Akademiyası, 1956, 452 s.
11. Qasımlı M., Allahmanlı M. Aşıq şeirinin poetik biçimləri və çeşidləri. Bakı: Elm və təhsil, 2018, 220 s.
12. Təhmasib M.H. Azərbaycan xalq dastanları (orta əsrlər). Bakı, Elm, 1972, 392 s.

КЛАССИЧЕСКАЯ ЭПИЧЕСКАЯ ТРАДИЦИЯ И СОЗДАНИЕ ДАСТАНОВ

АЛМАРА ВЕЗИР КЫЗЫ НАБИЕВА

РЕЗЮМЕ

Анализ всех аспектов классической эпической традиции формирует полное представление об общем развитии историко-культурного процесса. Продвижение от мифа к эпосу, от эпоса к дастану, а также содержание письменной литературной традиции также привлекает внимание своей способностью отражать культурный интеллект этноса. «Китаби-Деде Горгуд», «Кероглу», «Гачаг Наби», «Гачаг Керем», «Кандал Наги» и другие героические памятники дали возможность донести будущим поколениям через жанр дастана этническое мировоззрение, идеи государственности, нравственное и культурное наследие, со всеми их тонкостями. «Гариб и Шахсенем», «Асли и Керем», «Сейди и

Пери», «Шах Исмаил», «Тахир и Зохра», «Гурбани», «Аббас и Гюльгез», «Валех и Зарнигар», «Ашуг и Добро» и другие являются подобными образцами народного творчества. Эти эпосы, созданные на локальном и национальном уровнях, довольно прочно связаны в эпической традиции и с линией письменной литературы. «Хамса», «Дастан-Ахмад Харамид», «Гиссей-Юсиф», «Фархаднаме», «Мехр ве Муштари», «Бахтиярнаме» и другие совершенные художественные образцы свидетельствуют о величии данного течения. Все это определяет зрелый и совершенный уровень взаимодействия классической традиции и творчества, на уровне дастанов.

Ключевые слова: эпическая традиция, эпос, дастан, эрическое повествование, «Китаби-Деде Горкуд», «Кероглу», формулы дастана, классическая литература

CLASSICAL EPIC TRADITION AND CREATION OF EPICS

ALMARA VEZIR NABIEVA

SUMMARY

The analysis of all aspects of the classical epic tradition forms a complete representation of the general development of the historical and cultural process. The promotion of the myth to the epic, from the epic to the epic, as well as the content of the written literary tradition also attracts attention to its ability to reflect the cultural intellect of the ethnos. "Kitabi-Dede Gorgud", "Keroglu", "Gachag Nabi", "Gachag Kerem", "Kandal Nagy" and other heroic monuments gave an opportunity to pass on to future generations through the genre of Dastan ethnic worldview, the idea of national sovereignty their subtleties. "Garib and Shahsenem", "Asli and Kerem", "Seydi and Peri", "Shah Ismail", "Tahir and Zohra", "Gurbani", "Abbas and Gulgez", "Valeh and Zarnigar", "Ashug and Dobro" and others are similar patterns of folk art. These epics, created at the local and national levels, are quite firmly connected in the epic tradition and with the line of written literature. "Hamsa", "Dastani-Ahmad Harami", "Gissei-Yusif", "Farhadname", "Mehr ve Mushtari", "Bakhtiyarname" and other perfect artistic images testify to the greatness of this current. All this determines the mature and perfect level of interaction of classical tradition and creativity, on the level of epics.

Keywords: epic tradition, epic, epic story, "Kitabi-Dede Gorkud", "Keroglu", epic formulas, classical literature